

DİRHELERİN KRONOLOJİ SORUNSAĞI KAPSAMINDA ÖNEMLİ BİR VERİ: PİNİŞA (ŞIRNAK-ULUDERE)¹

Nilgün COŞKUN*

Anahtar Kelimeler: Dirhe • Dağlık Şırnak • Tampon Bölge • Yüzeş Araştırması • Erken-Orta Demir Çağ

Özet: Van Gölü Havzası ile Kuzey Mezopotamya arasındaki yüksek rakımlı kuşağın büyük bir kısmını oluşturan Dağlık Şırnak bölgesinde, 2017'den itibaren sistematik yüzeş araştırmaları yürütülmektedir. Bölge, Orta Demir Çağ'da Urartu ve Assur devletleri arasında tampon bölge durumundadır. Çalışmalarımız sırasında batıda Gabar Dağı'ndan başlayan ve doğuya doğru artan bir şekilde devam eden dirhe türü yapılar tespit edilmiştir.

Dirhe, kıklopik tarza inşa edilmiş kule biçimli yapılara bölge halkı tarafından verilen isimdir. Birbirini görece şekilde izlemsel noktalara yapılmış bu yapılar, gruplar halinde bir rota oluşturur. Kanımızca, büyük ölçüde askeri amaçlarla tasarlanmışlardır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış, büyük bir mimarlık sisteminin parçaları durumundaki dirheler ile ilgili bilinmeyen pek çok nokta vardır; en önemli sorulardan biri ise yapıldıkları dönemdir. Kronoloji probleminin temel nedeni; Van Gölü Havzası'nın güneyi ve Kuzeybatı İran'da yapılan önceki yüzeş araştırmalarında ve bizim çalışmalarımızda dirhelerin içinden kesin tarihlendirmeye yardımcı olacak miktarda materyal malzeme bulunamamış olmasıdır. Dönem önerileri çoğunlukla mimari özellikler göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

2019 yılında Şırnak-Uludere'de Pinişta mevkiinde bulduğumuz dirhe, hemen yanına yapılan yeni askeri noktanın inşaatı sırasında oldukça tahrip görmüştür ve yıkıntılar içinden toplanan, görece yoğun çanak çömlek buluntusu, bu tip yapıların tarihlendirilmesine katkı sunabilecek durumdadır. Pinişta dirhede bulunan çanak çömlekler, yüzeş araştırmamız sırasında daha önce dirhelere çok yakın konumda bulduğumuz kale, yerleşim ve mezarlardan bulunan örnekler ile yakın benzerlik içindedir. Çanak çömlekler büyük ölçüde, Van Gölü Havzası ile özellikle de Hakkâri M2 mezarında tespit edilmiş olan Pembe-Devetüğü Mallar ile paralellik gösterir. Bazı form ve bezeme unsurlarının da Orta Demir Çağ'da bölgede kullanıldığı görülür. Dirhelerin hiç değilse bir kısmının Urartu Krallığı öncesinde yapıldığını ve belki de uzun süre kullanıldığını şu anki sonuçlarımızla söylemek yanlış olmayacaktır.

* Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Coşkun, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, e-posta: nilguncoskun@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-0848-9413
Gönderilme tarihi: 12.03.2020; Kabul edilme tarihi: 10.07.2020

DOI: 10.36891/anatolia.702850

¹ Çalışmamız "Şırnak-Beytüşşebap İlçeleri Yüzeş Araştırması" başlığı ile HMKÜ BAP koordinatörlüğünün 19.M.015 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

PINIŞA (ŞIRNAK-ULUDURE): AN IMPORTANT CONTRIBUTION TO THE DATING PROBLEM OF DIRHE TYPE STRUCTURES

Key Words: *Dirhe • Mountainous Şırnak Region • Buffer Zone • Survey • Early-Middle Iron Age*

Abstract: Systematic surveys have been carried out since 2017 in the Mountainous Şırnak region, an area that constitutes the large part of the high-altitude zone between the Lake Van Basin and Northern Mesopotamia. The region was a buffer zone between Urartian and Assyrian Kingdoms in the Middle Iron Age. During the recent surveys, dirhe type structures were traced in a geographical span stretching from Gabar Mountains in the west to Kato Mountains in the East.

Dirhe is the name given by the locals to the tower-shaped structures built in a cyclopiian style. They were constructed to form groups of structures over the hills in a line seeing each other. In our opinion they are commonly accepted to be built for military purposes. However, many aspects remain ambiguous about this type of structures spread over a wide geography; of the most is their dating. This chronological problem was caused by the fact that there was not enough material evidence found in or near these structures during the previous surveys conducted in the south of Lake Van Basin, in Northwest Iran and in our preliminary surveys. Previous date ranges were proposed solely based on the architectural evidence.

One of the dirhes that was found at Pinişa (Şırnak-Uludere) during our 2019 survey season was damaged by the construction of a new military base nearby, revealing relatively dense amount of pottery contributing to the material evidence for the dating purposes of these tower-type structures. The sherds found inside the Pinişa Dirhe are identical to the corpus of ceramics found in fortresses, settlements and tombs that we have previously found in close proximity to other dirhes. The closest parallels of the pottery assemblages are known from the Lake Van Basin, especially the Pink-Buffered wares found in the Hakkâri M2 tomb dated to Early Iron Age. It is observed that some forms and decorative elements were continued to be used during the Middle Iron Age in the region. Thus, we may propose that some of the dirhes were constructed before the Urartian period and perhaps had been in use over a wide time span.

Giriş

Dirhe, Van Gölü Havzası'nın güneyindeki dağlık alanda bulunan, kiklopik tarzda inşa edilmiş kule biçimli yapılara, bölge halkı tarafından verilen isimdir.² Bu tür mimari unsurlara nadiren “dev evi” veya “malkafır” da denilmektedir. Dirhelerin varlığı, Van Gölü Havzası'nın güneyinde, Urartu maden yataklarının tespitine yönelik yapılan yüzey araştırmalarında³, Van-Hakkâri arasındaki bölgenin Tarih Öncesi Dönemlerini araştıran çalışmalarda⁴ ve Kuzeybatı İran'da yapılan yüzey araştırmalarında belgelenmiştir.⁵

2017 yılından itibaren batıda Dicle Nehri ile doğuda Hakkâri arasında yer alan Dağlık Şırnak bölgesinde sistematik yüzey araştırmaları yürütülmektedir. Araştırmalarımız sırasında, çalışma alanımızın batısındaki Gabar Dağı'nın yüksek yamaçlarından başlayan ve doğuya doğru sayıca artan dirhe türü yapılar tespit edilmiştir (Lev. 1).

Çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılan bir yapı sisteminin parçaları halindeki dirhelerin, sınırları, işlevleri ve güçlü siyasi bir otoritenin imarlık faaliyetleri olup olmadığı henüz tam olarak bilinmemektedir. Dirhelerle ilgili pek çok karanlık noktadan en önemli olanı, aşağıda detaylandıracağımız tarihlendirme problemleridir.

Dağlık Şırnak Bölgesi Peyzajı ve Tarihi Coğrafya

Şırnak, birbirinden tümüyle farklı iki coğrafi alt birime sahiptir, batısı ve güneyinde büyük düzlükler varken, kuzeyi ve doğusunda akarsular tarafından derince yarılmış yüksek platolar bulunur.

Şırnak'ın ova kısmı ile Van Gölü Havzası arasında yer alan Dağlık Şırnak bölgesini, Cizre-Silopi Ovalarının kuzeyinde bir duvar gibi yükselen ve Doğu Torosların güneyindeki yüksek kuşakta yer alan, Güçlükönak, Şırnak Merkez, Uludere ve Beytüşşebap İlçelerini kapsayan alan olarak tanımlayabiliriz. Yüzey araştırmamızın çalışma alanı; batıda, batı ve güney etekleri Dicle Nehri ile çevrelenmiş Gabar Dağı ile doğuda yüksekliği 2500 m. yi bulan Kato Dağları arasındaki yüksek rakımlı kuşaktır.

Dicle Nehri'nin hemen doğusunda birden yükselen ve yüksekliği 1400 metreyi bulan Dallica Dağı, doğuda Gabar Dağı ile birleşir. Rakım, bu alandan itibaren doğuya doğru sürekli artar ve bütünsel yükseltisi nedeniyle “kütle” olarak tanımlanan Hakkâri Dağları ile birleşir.⁶ Doğuya doğru Namaz, Cudi, Tanintanin, Kelmehmet, Altın Dağlar ve Kato Dağları önemli yükseltilerdir. Bölgenin tamamında bu yüksek dağ silsilesinden kaynağını alan, güneye doğru dar ve derin vadilerden akan, güçlü su rezervine sahip nehirler vardır. Çalışma bölgemizdeki kuzey-güney eksenli tüm yollar bu nehir vadilerinin tabanları aracılığı ile sağlanmaktadır. Nehir vadilerinin

² “Dirhe” kelimesinin etimolojik kökeni için bkz. Coşkun ve diğ. 2020, *baskıda*.

³ Belli 1984, 39; Belli 2000, 385; Belli 2012, 274; Özdoğan 2000, 299.

⁴ Özdoğan 2009, 428.

⁵ Kleiss, Kroll 1978, 33, 62, Plt. 8; Khanmohammadi ve diğ. 2019, 86-92.

⁶ Saraçoğlu 1956, 90.

yanı sıra yüksek düzlüklerde doğu-batı yönünde ulaşım imkân veren noktalar da bulunmaktadır ancak çoğu yaylalarda bulunan bu alanların kullanımı, bölgenin kış mevsiminde yoğun kar yağışı alması nedeniyle yılın azımsanmayacak kısmında ulaşım uygun değildir, dolayısıyla birincil yollar hemen her zaman kuzey-güney eksenli güzergâhlardır. Yüksek düzlüklerdeki yaylalar, günümüzde hayvancılık temelli ve yarı göçer yaşam biçimine sahip bölge halkı için son derece önemlidir, bu durumun geçmişten beri süregeldiğini düşünmek yanlış olmaz.

Bölge, zorlu fiziki coğrafyası ve mevsimsel koşulları ile büyük ölçüde izole bir yapıya sahiptir.

Dağlık Şırnak, Orta Demir Çağ'da Yakınoğu'nun iki büyük siyasi gücü olan Assur ve Urartu krallıkları arasında tampon bölge durumundadır. Assur'un kuzeyindeki Güneydoğu Toros silsilesi ve onun doğuya devam eden kısmı, imparatorluğun hareket ve hammadde ihtiyacı önündeki bir bariyer niteliğindedir.⁷ Assur yazılı kaynakları, bu dağlık alanda, her iki devletin de baskısına maruz kalan ve yerleri henüz kesin olarak lokalize edilememiş bir takım devletlerden bahseder. İki büyük güç arasındaki çatışmaların çoğu, doğrudan sınırı engelleyen bu tampon bölgedeki siyasi oluşumlar üzerinden gerçekleşmiştir.⁸

Assur Krallığı, kuzeylerindeki dağlık bölgeye I. Tıglat Pileser (MÖ. 1114-1076)

döneminden itibaren seferler düzenlemiştir.⁹ Bunlar içinde, kral Senharib'in (MÖ. 705-681), beşinci saltanat yılında Cudi (Nipur) Dağı'na yaptığı sefer, dağlık bölgenin yazılı ve görsel olarak en detaylı aktarılmış olanıdır. Kral, dağın zirvesindeki kentleri ele geçirdikten sonra daha önce hiçbir Assur kralının sefer yapmadığı dağlık Ukku bölgesine girdiğini anlatır.

Ukku, MÖ 8. yüzyıl yıllıklarında ve Assur'a ajanlık faaliyetleri kapsamında gönderilen mektuplarda sıkça adı geçen küçük bir krallıktır ve doğrudan Urartu sınırında olduğu bu mektuplardan anlaşılır.¹⁰ Dağlık bölgede yer alan, Ukku'nun komşusu ve Assur'un vasalı olduğu anlaşılan bir diğer devlet Kumme'den, II. Sargon (MÖ. 721-705) döneminde Assur'a gönderilen mektuplarda, Ukku'nun Urartu adına casusluk yürüttüğü bildirilir. Ukku'nun zaman zaman da tıpkı Kumme gibi Assur için ajanlık faaliyetleri yaptığı bilinir¹¹ hatta aynı belgelerde Ukku'nun Assur'a vergi ödediğini düşündüren bir ifade de bulunmaktadır.¹² Mektuplardaki karmaşık ilişkilerden Ukku'nun her iki güçlü devletle de karşı karşıya gelmek istemediği anlaşılır. II. Sargon döneminde tam olarak Assur'a bağlı olmasa da büyük ölçüde kontrol altında görünen Ukku politikası, Senharib döneminde değişir. Kral, bölgeye gerçekleştirdiği seferle Ukku kralı Mania'nın krali kentini ve krala bağlı 33 kenti yok ettiğini kaydetmiştir.¹³

⁷ Parker 2002, 376.

⁸ Zimansky 2018, 247.

⁹ Grayson 1991, 14-15: A.0.87.1, i62-88; i89-ii35; 15-16: A.0.87.1, ii 36-57; 17: A.0.87.1, iii7-31.

¹⁰ Lanfranchi – Parpola 1990, 71: ABL 444: 4-5; 201: CT 53 257: 2-5.

¹¹ Parpola 1987, 31: ABL 197: 8.

¹² Lanfranchi – Parpola 1990, 87: ABL 490: 1, 3; 92: 92: CT 53 35: 5.

¹³ Luckenbill 1927, 244, 245, 316, 317, 328, 329, 348.

Senharib'in Ukku seferi, Ninive Güneybatı Sarayı kabartmalarında da betimlenmiştir (Lev. 2).¹⁴ Kabartmada, Assurlu askerlerce tahrip edilen merkezi bir yapı ve etrafında kulemsi yapı grupları vardır. Merkezdeki yapı, yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla kral Mania'nın sarayı olmalıdır.¹⁵ Betimlenen kule tipi yapı grupları ise Dağlık Şırnak yüzey araştırmasında yüze yakın örneğini belgelediğimiz dirheleri andırmaktadır. Ninive Güneybatı Sarayı'ndaki kabartmada betimlenmiş kule biçimli yapılarla dirhelerin yadsınamaz benzerliği ne yazık ki bize lokalizasyon için bir ipucu veremez,¹⁶ çünkü dirheler çok geniş bir alana yayılmış görülmektedir. Bununla birlikte Orta Demir Çağ'da Assur'un kuzeyindeki dağlık bölge yerleşim sisteminde, kule tipli yapıların varlığını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Yüzey araştırması çalışma alanımız içinde ya da yakınında bulunması muhtemel Ukku'nun, Senherib'e ait panosundaki önemli detaylardan biri de, kentün sur sistemi ile çevrelenmemiş oluşudur. Engebeli topografya savunmada bir avantaj olarak kullanılmış olmalıdır.

Dirhelerin Konum, İşlev ve Yapım Özellikleri

Dirheler ile ilgili en önemli özelliklerden biri, inşa edildikleri yerin seçimidir. Tamamının yapımında çevrelerini ve birbirini görececek izlemsel noktalar tercih edilmiştir. Kule biçimli bu yapılar, bölgede ulaşım açısından hayati öneme sahip vadileri kontrol altında tutacak biçimde yüksek

sırtlara ya da dağlık bölgelerdeki düzlüklere yapı grupları halinde yerleştirilmişlerdir.

Dirhelerin konumlandırılışları ile işlevleri arasında yakın ilişki olduğu da düşünülmektedir. Çalışma alanımızın batısında, kaynağını Gabar Dağı'ndan alan ve güneyde Dicle ile birleşen nehirlerin vadileri boyunca, yüksek sırtlara yapılmış dirheler, iletişim ve savunma amaçlı tasarlanmış olmalıdır. Gabar Dağı dirheleri birbirini görececek biçimde ancak birbirlerine uzak mesafelerde inşa edilmiştir.¹⁷ Burada tespit edilen dirheler ortalama 50 metre-kare kullanım alanına sahiptir. Yüzey araştırması sınırlarımızın doğusunda bulunan Uludere ve Beytüşşebap dirhelerinde, Gabar Dağı örneklerinde olduğu gibi yalnızca iletişim ve savunma işlevli olduğunu düşündüğümüz ve diğerleri ile karşılaştırıldığında görece daha küçük kullanım alanına sahip örnekler vardır. Bunlarla beraber, daha büyük boyutlu tasarlanmış, bir kısmı birbirine yakın inşa edilmiş ve adeta bir yerleşim birimi görünümü sunan dirheler de tespit edilmiştir. Bu grup içinde birbirine çok yakın ya da bitişik nizamda yapılmış dirhelerin yanı sıra Beytüşşebap Navdirhan ve Hargurya bölgesindeki iki örnekte dirheler iç duvarlarla bölünmüştür.¹⁸ Yerleşim birimi şeklinde tasarlanan alanlar için ya Beytüşşebap'ta Küçük Habur'un sekisi üzerindeki Hargurya Bölgesinde¹⁹ olduğu gibi yüksek bir düzlük ya da Uludere Şive Sivako Bölgesindeki gibi yumuşak eğimli bir vadi içi tercih edilmiştir. Bu

¹⁴ Barnett ve diğ. 1998, Plt. 31; Jeffers 2011, 91.

¹⁵ Sevin 2015, 15 vd.

¹⁶ Ukku ve Kumme'nin lokalizasyon önerileri için bkz.: Postgate 1973, 58, 59; Parker 2001, 43, 93; Radner 2012, 255, 259; Jeffers 2011, 101; Sevin 2015, 16; Kessler 1980, 16.

¹⁷ Coşkun 2018, 31-43.

¹⁸ Coşkun ve diğ. 2019b, 114, 118.

¹⁹ Yüksek bir düzlükte yer alan Hargurya'da, merkezde bir tane anıtsal boyutlu olmak üzere 11 dirhe vardır. Merkezi yapı konumu ve boyutları ile hiyerarşik farklılıkları da düşündürür. Coşkun ve diğ. Baskıda.

grupta değerlendirilen dirheler ortalama 100 metrekare iç alana sahiptir. Yine birbirini görece biçimde yapılan bu gruptaki dirhelerin iletişim ve savunma işlevlerine ek olarak yerleşim amaçlı da kullanıldığı düşünülebilir.

Büyük bir sistemin parçaları görünümündeki dirheler, mimari açıdan bir standarta sahiptir. Hepsi kare, kareye yakın dikdörtgen ya da dörtgen planlıdır, kiklopik taşlardan yapılmıştır, kullanılan blokların çoğu işlenmemiş ya da hafifçe düzeltilmiştir. İri blokların arası daha küçük boyutlu taşlarla doldurularak duvar örgüsü oluşturulmuştur. Dirhelerin temel kısımlarında büyük taşlar, üste doğru ise daha küçük boyutlu taş bloklar kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları 1.60 m ile 2.70 m arasında değişmektedir. Bazı örneklerde duvarlar içten yuvarlatılmıştır. Boyutları büyük olan dirheler, topografyaya uydurularak eğimli yapılmışlardır. Duvar yükseklikleri korunmuş iki örnek yukarı doğru daralacak biçimde inşa edilmiştir.

Gabar Dağı eteklerindeki Ormaniçi Vadisi'nde bulunan dirhe²⁰ ile Beytüşşebap Hargurya'da tespit edilen iki örnekten anlaşıldığı kadarıyla en az iki katlı inşa edilmişlerdir.²¹ Ormaniçi Vadisinde bulunan dirhenin tamamına yakını ayaktadır, dirhede bir kapı boşluğu bulunmazken²² kuzeyde 95 x 65 cm boyutlarında bir penceresi vardır. Hargurya merkez dirhede ise doğu duvarı tahrip edilmiştir, kuzey du-

varda 116 x 215 cm ölçülerinde bir pencere boşluğu vardır. Ormaniçi Vadisindeki dirhede pencerenin boyutları her bireyin kolaylıkla geçebileceği kadar büyük değildir. Kapı büyük olasılıkla güvenlik sebebiyle inşa edilmemiş, hafif ve taşınabilir bir çatı örtüsü tercih edilmiş ve giriş çıkışlar da merdiven aracılığı ile çatıdan yapılmıştır.

Dirhelerin Kronoloji Problemi ve Pinişa Dirhe

Bugüne değin çoğu Urartu kültürüne yönelik araştırmalarda olmak üzere, Van Gölü Havzası'nın güneyinde ve Kuzeybatı İran'da dirheler tespit ve rapor edilmiştir. Bununla beraber bu çalışmaların hiçbiri dirhe odaklı gerçekleştirilmemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleri ile 2017 yılından itibaren Şırnak İli Merkez, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap'ta yürütülen sistematik yüzey araştırmalarının başlangıcında da proje sorunu dirhe türü yapılar oluşturmamaktaydı. Araştırmaya başlarken temel amacımız, Urartu ile Assur krallıkları arasındaki tampon bölgenin arkeolojik dokusunu öğrenmeye yönelikti. Ancak çalışma sahasının doğusunda yer alan Uludere ve Beytüşşebap İlçelerinde gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında dirhe türü yapılar adeta tek tip mimari model olarak bulunmuş, dolayısıyla yüzey araştırmamız bu gelişkin sistemin parçalarını tespit etmeye doğru evrilmiştir.

²⁰ Coşkun 2018, 35; Coşkun ve diğ. 2019a, 182.

²¹ Coşkun ve diğ. 2019b, 117, Res. 7.

²² O. Belli, dirhelerde kapı boşluğunun varlığını bildirmiştir (Belli 2000, 384); ancak biz tespit ettiğimiz örneklerde bir kapı boşluğuna rastlamadık. Bir örnek dışında, tümünde yıkılmış en az bir kenar olduğunu

göz önünde bulundurarak dirhelerde kapıların var olma ihtimalini yadsımıyoruz; bununla birlikte tüm yönlerden korunmuş Ormaniçi 2 numaralı dirhe, hiç değilse bir kısmında girişin çatıdan yapıldığını söyleyebilecek kesin veri sağlar.

Her biri bir rotayı oluşturan silsilelerin parçaları durumundaki yüze yakın dirheyle ilgili öncelikli problemlerden biri, bu yapıların ve dolayısıyla sistemin hangi dönemde inşa edildiğidir. Bu soruya bugüne kadar tatmin edici bir cevap bulunamamasının temel nedeni; dirhelerin içinden ya da yakınından tarihlendirmeyi kesin biçimde sağlayacak materyal malzemenin yeterli miktarda bulunamamış oluşudur.²³ Dolayısıyla dirhe türü yapılarla ilgili, çoğu mimari biçem özelliklerine dayalı tarihlendirme önerileri de şüpheyle karşılanmaktadır. Dağlık Şırnak bölgesinde bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında da dirhelerin içinden veya yakınından sınırlı miktarda çanak çömlek parçası bulunmuştur. Bununla beraber Gabar Dağı'nda Ormaniçi ve Güçlü Vadilerinde, dirhelerin sonundaki bir yükselti üzerinde yer alan kaleler²⁴ ile Beytüşşebap'ta dirhelere çok yakın durumda üç adet tek dönemlik yerleşim ve dört mezar tespit edilmiştir.²⁵ Dirhelere yakınlıkları sebebiyle ilişkili olduklarını düşündüğümüz yerleşimlerde bulunan çanak çömlekler ile mezarların hem mimari özellikleri hem de çanak çömlek buluntuları, Doğu Anadolu Bölgesi'nin büyük ölçüde Erken ve kısmen de Orta Demir Çağı ile benzerlik içindedir.²⁶ Ancak tüm bu veriler dirhelerin tarihlendirilmesinde dolaylı katkı sağlasa da tartışmasız sonuçlar vermekten uzaktır.

2019 yılı çalışmalarımız sırasında Şırnak Uludere'de, Türkiye-Kuzey Irak sınırına yaklaşık 2 km. mesafede, Ortasu Vadisi'nin doğusunda, Gülyazı'nın 3 km. güneydoğusunda bulduğumuz Pinişa dirhe,

benzer yapıların tarihlendirilmesi için önemli çanak çömlek verileri sunmuştur.

Pinişa dirhenin bulunduğu alanda, doğu-batı yönlü dağ kuşakları arasında aynı doğrultuda olan derin vadiler vardır. Pinişa dirhe, Küçük Habur vadisinin kuzeydoğusundaki Aşitapehn Dağlarının güney eteklerine konumlandırılmış ve bu vadiyi kontrol edecek biçimde yapılmış, Zeviye Gevero bölgesinde bulunan 9 dirhenin devamı niteliğindedir (Lev. 3).

Pinişa dirhe, hemen batısındaki modern korucu barınağının yapımı sırasında neredeyse tamamen tahrip olmuştur (Lev. 4). Bulduğu izlemsel noktanın bugün de askeri amaçla kullanılıyor olması ayrıca dirhelerin işlevlerini anlamamız açısından değerli bir bilgi sağlamıştır. Yeni askeri noktanın yapımı sırasında oluşan tahribat, dirhenin yıkıntıları içinde 55 tane çanak çömlek parçası bulmamıza yol açmıştır. Bu yazıda profil veren ve gövdesinde bezeme bulunan örnekler yer almaktadır, bununla beraber tüm parçaların mal ve teknik özellikler bakımından tam benzerlik içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Yayında kullanılan örneklerin tamamı pembe-devetüyü mal grubuna aittir. Ayrıca profil vermeyen 42 parçanın 6'sı kiremit-kahve mal grubunda değerlendirilmiş olup geri kalanını pembe-devetüyü mallar oluşturur. Kremden pembeye, kiremite ve devetüyüne değişen hamur renkleri olan çanak çömleklerin tamamı hamurunun renginde astarlanmıştır. Bir kısmının yüzeyinde fırınlamadan kaynaklanan renk değişimleri gözlenmiştir. Hepsi orta veya kaba kum, bir kısmı da ek olarak taşçık ya da

²³ Özdoğan 2009, 431; Kleiss – Kroll 1978, 33, 62.

²⁴ Coşkun 2018, 38.

²⁵ Coşkun ve diğ. 2020, *baskıda*.

²⁶ Coşkun ve diğ. 2020, *baskıda*.

bitkisel içeriğe sahiptir. Orta veya kötü pishirilmiş kapların yüzeyleri çoğunlukla işlenmeden yalın bırakılmıştır, bir kısmında ise hafif açkı vardır. Tamamı çarkta biçimlendirilmiştir.

Kapalı (Lev. 5: 1, 3) ve dik (Lev. 5: 2) ağızlı yuvarlak gövdeli çanaklar, Yukarı Fırat Havzası'ndan Hakkâri Bölgesi'ne kadar çoğunluğu Erken Demir Çağ'da ve ağız kenarı yivli biçimde karşımıza çıkar, dönem boyunca yaygın olarak kullanılmış bu formun ağız kenarında yivi olmayan örnekler de daha seyrek olmakla beraber bulunmaktadır.²⁷ Bu form Orta Demir Çağ'da da kullanım görmüştür.²⁸

Dik ve geniş ağızlı, yuvarlak gövdeli çanak (Lev. 5: 4), Erken²⁹ ve Orta Demir Çağ tabakalarından bilinir.³⁰

Alçak veya yüksek boyunlu yuvarlak gövdeli çömler de (Lev. 5: 5-8; Lev. 6: 1) Doğu Anadolu Erken³¹ ve Orta Demir Çağ³² repertuarlarında yer alır.

Değerlendirdiğimiz çanak çömlek parçaları içinde, gövdelerinin üzerinde kazıma şevron (Lev. 6: 2), çentik (Lev. 6: 4) ve baskı nokta dizileri olan bezemeli örnekler de bulunmaktadır (Lev. 6: 3, 5).

Şevron ve çentik bezeme Erken Demir Çağ çanak çömlek repertuarında yaygındır³³ bununla birlikte bu bezeme türü Orta Demir Çağ'ında da devam etmiştir.³⁴ Baskı tekniği ile yapılmış olan nokta bezemenin benzerleri ise, Erken³⁵ ve Orta Demir Çağ'da³⁶ Doğu Anadolu'da yapılmış kazılardan bilinmektedir.

Değerlendirme-Sonuç

Yüzey araştırmamızın çalışma sahası olan Şırnak Merkez, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap İlçelerini kapsayan dağlık bölgenin, yalnızca Erken ve Orta Demir Çağları değil tüm tarihsel geçmişi karanlıktır, yani çalışma alanımız tamamen *terra incognita* olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda tespit ettiğimiz ve bölgenin Demir Çağı siyasi örgütlenmesi ile yakından ilişkili olduğunu düşündüğümüz dirheler, tarihsel arka plan ile ilgili değerli veriler oluşturmaktadır. Bugüne değin öncelikli çalışma konusu edinilmemiş bu yapılar, her biri diğerini gören ve bir rota oluşturan bütünsel bir sistemin parçalarıdır ve çoğunlukla bölgede ulaşım hatlarını oluşturan vadiler boyunca inşa edilmişlerdir. Askeri amaçlı tasarlanan örneklerin yanı sıra bir kısmının

²⁷ Norşuntepe: Bartl 2001, Plt. 3: 4; Değirmentepe: Duru 1979, Lev. 62:1; Erzurum Pulur: Işık – Erdem 2009 Lev. 7: 481, 14: 13, 21, 31; Dilkaya: Çilingiroğlu 1993, Lev. 15: 4, 5; Hakkari M2: Sevin 2015, Res. 129: 9-10; Aliler: Sevin 2004, Plt. 4: 1

²⁸ Ayanis: Kozbe ve diğ. 2001, Plt. VIII: 7; Anzaf: Belli 1993, Çiz. 8: 1.

²⁹ Norşuntepe: Bartl 2001, Plt. 3: 2; Hakkari M2: Sevin 2015, Res. 132: 9-10; Karagündüz Höyük ve Nekropol: Ayaz 2017, Lev. CXLV: 6, CLXXII: 4.

³⁰ Ayanis: Kozbe ve diğ. 2001, Plt. VI: 10.

³¹ İmikuşığı 6: Sevin 1995, Res. 14: 9, 16: 2; Norşuntepe: Bartl 2001, Plt. 5: 9; Büyükdıç: Şenyurt 2005, Res. 69: 3-4; Karagündüz Höyük ve Nekropol: Ayaz 2017, Lev. CXLVI: 1, CLVI: 3; Evditepe: Sevin 2004, Plt. 2: 10, 13, 15-16; Aliler: Sevin 2004, Plt. 3: 17, 4:

17; Hakkari M1-M2: Sevin 2015, Res. 72: 14, 87: 7-8, 89: 24, 90: 11; 135: 21.

³² Ayanis: Kozbe ve diğ. 2001, Plt. III: 9-11.

³³ Norşuntepe: Bartl 2001, Plt. 5: 8; Değirmentepe: Duru 1979, Lev. 61:8, 62: 12, 20; Tepecik: Esin 1970, Res. 7: 6, 8; Karagündüz Nekropol: Ayaz 2017, Lev. CLXXIII: 1; Aliler: Sevin 2004, Plt. 4: 6, Dilkaya: Çilingiroğlu 1993, Lev. 17: 2; Hakkari M1-M2: Sevin 2015, Res. 72: 14, 134: 13, 135: 21; Büyükdıç: Şenyurt 2005, Res. 62: 7; 72: 1-3, 1-8.

³⁴ Ayanis: Kozbe ve diğ. 2001, Plt. VIII: 13, 18; Kayalidere: Burney 1966, Fig. 15, 16.

³⁵ Büyükdıç: Şenyurt 2005, Res. 74: 1, 3, 76: 4-9, Karagündüz Höyük ve Nekropol: Ayaz 2017, Lev. CXLIX: 1, CLXX:2, CXC:7, CCX: 3,6.

³⁶ Ayanis: Kozbe ve diğ. 2001, Plt. VIII: 14, XX: 19.

yerleşim birimi olarak kullanıldığı, boyut ve mimari biçimlerinden anlaşılmaktadır. Konumlandırılış ve boyut farklılıklarından yola çıkarak dirheler, dolayısıyla da bu yapıları kullanan topluluklar arasında detaylarına şu anki bilgilerimizle hâkim olamadığımız hiyerarşik farklılıklar olduğunu da söyleyebiliriz.

Dirhelerle ilgili en önemli sorulardan biri ise tarihlendirme problemleridir. Daha önce Van Gölü Havzası'nın güneyindeki maden yataklarının araştırılmasına yönelik çalışmalarda dirhelerin, Urartu ile ilişki maden ocakları, baraj, kale, geçit ve yolları gözetleyen ön karakollar oldukları önerilmiştir ve Urartu Dönemine ait oldukları düşünülmüştür.³⁷ Kuzeybatı İran'da bulunan dirhe tipi yapılar ise mimari özellikleri ile Demir Çağı'na³⁸ tarihlenmiş, az sayıdaki çanak çömlek buluntularına dayanılarak Urartu öncesine yerleştirilmiştir.³⁹ Aynı bölgede gerçekleştirilen yeni çalışmalarda bu tip yapıların tarihlendirilmesindeki güçlükten bahisle Erken Demir Çağı'na ait olabilecekleri sonucuna varılmıştır.⁴⁰

Bu durumda, yüzey araştırmalarımız sırasında dirhelerden, dirhelerle ilişkili olduğunu düşündüğümüz yerleşim ve mezarlardan bulduğumuz çanak çömlek parçaları büyük önem taşımaktadır. Hakkâri M1 mezarının geç evresine ait olduğu düşünülen ve M2'de devam eden türde Pembe-Devetüyü Mallar ile Kiremit-Kahve Mallar, mal ve teknik özellikler ile

tipolojik olarak en yakın paralellerdir.⁴¹ Şırnak Uludere'deki Pinişa dirheden bulduğumuz görece yoğun çanak çömlek parçaları da, yüzey araştırmalarımız sırasında bulduğumuz diğer çanak çömlek parçaları ile uyum halindedir.

Yüzey araştırmamızın verileri, dirhe türü yapıların hiç değilse bir kısmının Erken Demir Çağ'dan itibaren yapılmaya başladığını düşündürür. Bu denli büyük savunma sistemleri kolayca güçlü bir siyasi otoritenin imar faaliyetleriyle ilişkilendirilebilirse de dirhelerin içinde ve çevresinde, ne Urartu ne de Assur kültürlerine ilişkin herhangi bir materyale rastlanmamıştır. Dirhelerin bir kısmının günümüzde de kullanılıyor oluşu⁴² bu güçlü mimari yapılardan bazı tadilatlarla uzun süre faydalandığını göstermektedir. Bölgenin dağlık topografyasına uydurularak yapılan bu kule biçimli yapılar, belki de en etkili savunma biçimi olarak kültürel ilişkilene sonucunu ile geniş bir coğrafyada, uzun süre kullanılmıştır. Bu durum da Orta Demir Çağ'a ait yazılı belgelerde yer alan ve her iki devletin de baskısına maruz kalsa da kendi bağımsızlıklarını korumaya çalışan küçük boyutlu siyasi yapıların varlığını teyit eder özelliktedir.

³⁷ Belli 1984, 39; Belli 2000, 385; Belli 2012, 274; Özdoğan 2000, 299; Van-Hakkâri yüzey araştırmalarında M. Özdoğan tarafından tespit edilen dirhelerin mimari özelliklerinden referansla Kleiss ve Hauptmann bu yapıların Urartu Dönemine ait olduklarını düşünmüştür (Kleiss – Hauptmann 1976, 22).

³⁸ Kleiss – Kroll 1978, 33, 62.

³⁹ Kleiss 1989, 259.

⁴⁰ Khanmohammadi ve diğ., 93.

⁴¹ Sevin 2015, 53 vd., Coşkun ve diğ. 2020, *baskıda*.

⁴² M50d3.2, M50d3.4, M50d3.10, N50a2.3, M50d4.10, N49a2.3, N49a2.4 ve M49c3.1 kodlu dirheler günümüzde kullanılmaktadır.

Levhalar Listesi

Levha 1: Dağlık Şırnak Yüzey Araştırmasında Tespit Edilen Dirheler

Levha 2: Senharip'in Ukku Seferi (Barnett ve diğ. 1998: Vol. II: Plt. 31)

Levha 3: Pinişa Dirhe'nin Konumu

Levha 4: Pinişa Dirhe

Levha 5: Pinişa Dirhe'de Bulunan Çanak Çömlek Parçaları

Levha 6: Pinişa Dirhe'de Bulunan Çanak Çömlek Parçaları

Çanak Çömlek Kataloğu

Levha 5

1. Devetüyü (7.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle dışta koyuya doğru renk değişimi, orta kum-taşçık içerikli, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı.
2. Pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle dışta griye doğru renk değişimi, orta kum-taşçık içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
3. Ø 12 cm., pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle dışta koyuya doğru renk değişimi, orta kum-taşçık içerikli, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı.
4. Ø 22 cm., kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-taşçık içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
5. Ø 22 cm., kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-taşçık içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
6. Pembe (2.5 YR 6/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum içerikli, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı.
7. Pembe (2.5 YR 6/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-az bitki içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
8. Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum içerikli, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı.

Levha 6

1. Krem (10 YR 6/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kaba kum-taşçık-az bitki içerikli, kötü pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı.
2. Pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-taşçık-az bitki içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
3. Pembe (2.5 YR 6/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum-taşçık-az bitki içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
4. Pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle içte griye doğru renk değişimi, kaba kum-taşçık-az bitki içerikli, orta pişirilmiş, çark yapımı.
5. Devetüyü (7.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kaba kum-taşçık-az bitki içerikli, kötü pişirilmiş, çark yapımı.

KAYNAKÇA

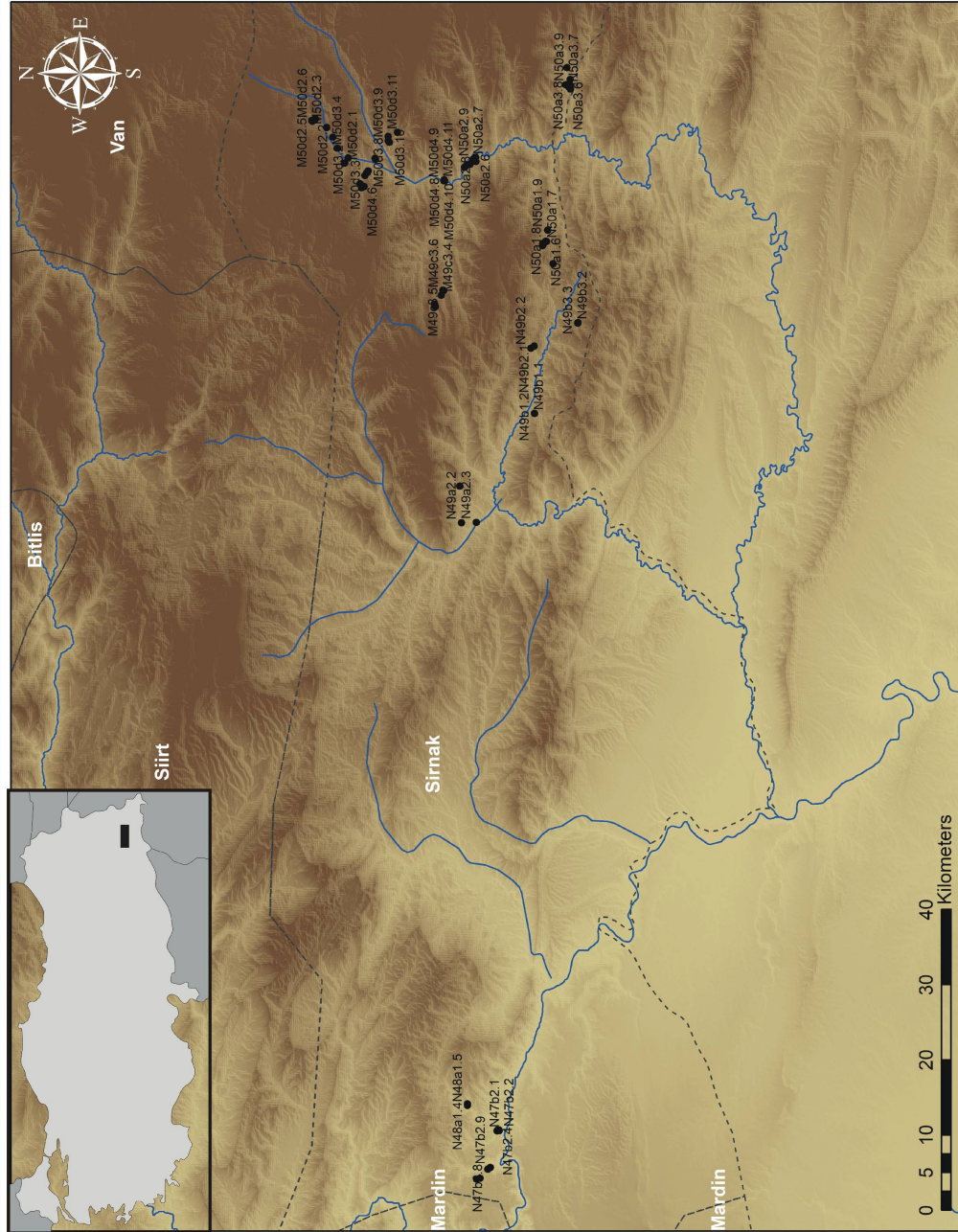
- Ayaz 2017 G. Ayaz, *Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. PhD dissertation, University of Van Yüzüncü Yıl (Van 2017).
- Barnett ve diğ. 1998 R. Barnett – E. Bleibtreu – G. Turner, *Sculptures from the Southwest of Palace of Sennacherib at Niniveh* (London, 1998).
- Bartl 2001 K. Bartl, “Eastern Anatolia in The Early Iron Age”, *Migration und Kulturtransfer Der Wandel vorder- und zentralasiatischer Kulturen im Umbruch vom 2. Zum 1. Vorchristlichen Jahrtausend* (Bonn 2001) 383-410.
- Belli 1984 O. Belli, “Nairi-Hubuškia Ülkesi Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, 1984, 31-41.
- Belli 1993 O. Belli, “1991 Yılı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 14-1, 1993, 441-468.
- Belli 2000 O. Belli, “Van Gölü’nün Güneyinde “Dev Evleri”nin Araştırılması”, içinde: O. Belli (ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)* (Ankara 2000) 379-386.
- Belli 2012 O. Belli, “Untersuchungen Zur Eisenmetallurgie in Hubuskia”, *Anadolu Araştırmaları* 10, 2012, 271-306.
- Burney 1966 C. Burney, “A First Season of Excavations at the Urartian Citadel of Kayalıdere”, *Anatolian Studies* 16, 1966, 55-111.
- Coşkun 2018 N. Coşkun, “Gabar Dağı Dirheleri”, *Arkeoloji ve Sanat* 159, 2018, 31-43.
- Coşkun ve diğ. 2019a N. Coşkun – İ. Ayman – Ş. Yumruk – İ. T. Aşkar, “2017 Yılı Şırnak İli, Merkez, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması”, *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3, 2019, 175-195.
- Coşkun ve diğ. 2019b N. Coşkun – İ. Ayman – G. Ayaz – R. Kuvanç – İ. T. Aşkar, “2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) Yüzey Araştırması”, *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3, 2019, 111-137.
- Coşkun ve diğ. 2020 N. Coşkun – R. Kuvanç – G. Ayaz – İ. Ayman, “The Mountainous Şırnak Region (Southeastern Anatolia) Survey 2017-2018 Seasons First Observations On Dirhes (Tower-Shaped Buildings)”, *Anatolica, baskıda*.
- Çilingiroğlu 1993 A. Çilingiroğlu, “Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 14-1, 1993, 469-491.
- Duru 1979 R. Duru, R., *Keban Projesi, Değirmen-tepe Kazısı* (Ankara 1979).

- Esin 1970 U. Esin, “Tepecik Kazısı 1968 Yılı Ön Raporu”, *Keban Projesi 1968 Yaz Çalışmaları, Metin* (Ankara 1970) 147-173.
- Grayson 1991 A. K. Grayson, *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods Vol. 2, Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*, Part 1 (Canada 1991).
- Işıklı – Erdem 2009 M. Işıklı – A. Erdem, “A Group of Early Iron Age Pottery from The Erzurum Region”, *AMİT* 41, 2009, 249-268.
- Jeffers 2011 J. Jeffers “Fifth-campaing Reliefs in Sennacherib’s “Palace Without Rival” at Nineveh”, *Iraq* LXXIII, 2011, 87-116.
- Kessler 1980 K. Kessler, *Untersuchungen zur historischen Topoographie Nordmesopotamiens* (Wiesbaden 1980).
- Khanmohammadi ve diğ. 2019 B. Khanmohammadi – R. Dan – K. H. Mohammadi, “Recently Discovered Archaeological Sites in Dostan Area, Salmas Region, Iran”, *ARAS* 1, 2019, 83-95.
- Kleiss – Hauptmann 1976 W. Kleiss – H. Hauptmann, *Topographische Karte von Urartu, Archäologie Mitteilungen aus Iran Ergänzungsband 3* (1976 Berlin).
- Kleiss – Kroll 1978 W. Kleiss – S. Kroll, “Urartäische Plätze und Anlagen Des 2.-1. Jahrtausends V. Chr. In Iran”, *Archäologische Mitteilungen aus Iran* 11, 1978, 27-71.
- Kleiss 1989 W. Kleiss, “ Zur Ausdenhung von Hubushkia nach Osten”, içinde: K. Emre – M. Mellink – B. Hroudá – N. Özgüç (ed.), *Anatolia and Ancient Near East Studies in Honor of Taksin Özgüç*, 257-263 (Ankara 1989).
- Kozbe ve diğ. 2001 G. Kozbe – H. Sağlamtimur – Ö. Çevik, “Pottery”, içinde: A. Çilingiroğlu – M. Salvini (ed.), *Ayanis I Ten Years’ Excavations at Rusabinili Eiduru-kai 1989-1998, Documenta Asiana*, VI, 85-155 (Roma 2001).
- Lanfranchi – Parpola 1990 G. B. Lanfranchi – S. Parpola *The Correspondence of Sargon II Part II Letters From The Northern and Northeastern Provinces* (Finland 1990).
- Luckenbill 1927 D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia. Vol II. Historical Records of Assyria from Sargon To The End* (New York 1927).
- Özdoğan 2000 M. Özdoğan, “Van-Hakkâri Bölgesi Yüzey Araştırması”, içinde: O. Belliç (ed.) *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)* (Ankara 2000) 298-299.
- Özdoğan 2009 M. Özdoğan, “Van-Hakkari Çevresinde Yapılan Bir Alan Çalışmasının Günümüz Verileri İle Değerlendirilmesi?”, içinde: H. Sağlamtimur – E. Abay – Z. Derin – A. Erdem – A. Batmaz –

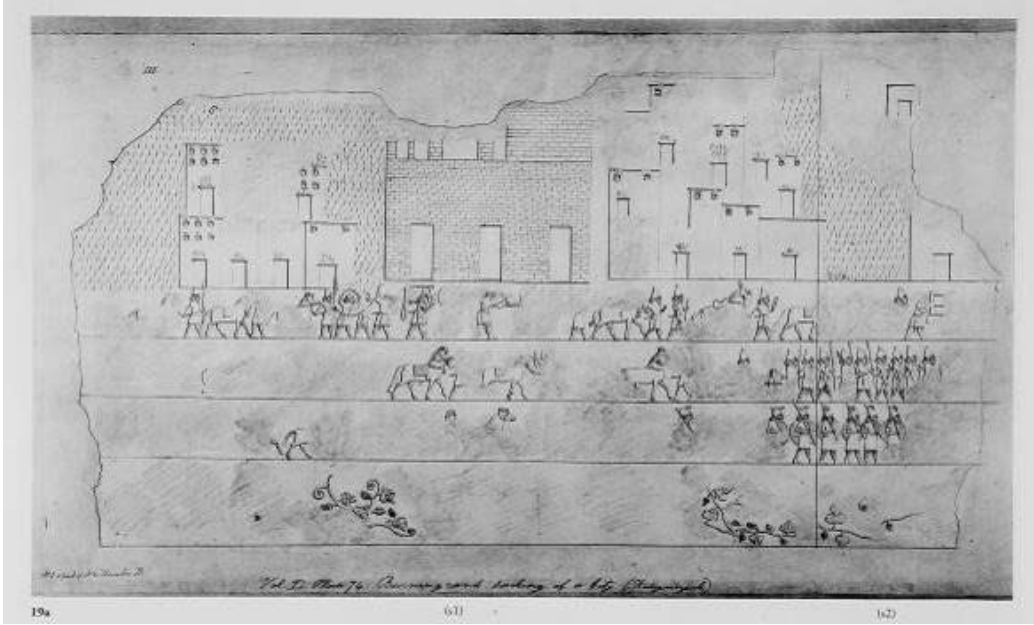
- F. Dedeoğlu, M – Erdalkıran – M. B. Baştürk – E. Konakçı (ed.), *Altan Çilingiroğlu'na Armağan. Yukarı Deniz'in Kıyısında Urartu Krallığına Adanmış Bir Hayat* (İstanbul 2009) 427-433.
- Parker 2001 B. J. Parker *The Mechanics of Empire The Northern Frontier of Assyria as a Case Study in Imperial Dynamics* (Helsinki 2001).
- Parker 2002 B. J. Parker, “At the edge of empire: conceptualizing Assyria's Anatolian Frontier ca. 700 BC”, *Journal of Anthropological Archaeology* 21, 2002, 371-395.
- Parpola 1987 S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II Part I Letters From Assyria and The West* (Finland 1987).
- Postgate 1973 J. N. Postgate “The Inscription of Tiglath-Pileser III at Mila Merge”, *Sumer* XXIX, 1973, 47-5.
- Radner 2012 K. Radner “Between a rock and a hard place: Muşasır, Kumme, Ukku and Şubria- the buffer states between Assyria and Urartu”, S. Kroll – C. Gruber – U. Hellwag – M. Roaf – P. Zimansky (ed.), *Bainili-Urartu The Proceedings of the Symposium held in Munich 12-14 October 2007* (Leuven 2012) 243-264.
- Saraçoğlu 1956 H. Saraçoğlu, *Türkiye Coğrafyası Üzerine Etüdler, Doğu Anadolu Cilt: 1* (İstanbul 1956).
- Sevin 1995 V. Sevin, *İmikuşağı I* (Ankara 1995).
- Sevin 2004 V. Sevin, “Pastoral Tribes and Early Settlements of the Van Region, Eastern Anatolia”, içinde: A. Sagona (ed.), *A View From The Highlands Archaeological Studies in Honour of Charles Burney, Ancient Near Eastern Studies Supplement 12* (Lueven 2004) 179-203.
- Sevin 2015 V. Sevin, *Hakkari Taşları II Gizemin Peşinde* (Ankara 2015).
- Şenyurt 2005 Y. Şenyurt, *Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi Büyükdardıç* (Ankara 2005).
- Zimansky 2018 P. Zimansky, “Gölge Hasım: Urartu'nun Assurla İlişkisi”, içinde: K. Köroğlu – S. F. Adalı (ed.), *Assurlular Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı* (İstanbul 2018) 230-255.

Tablo 1: Harita Üzerindeki Dirhe Kodları

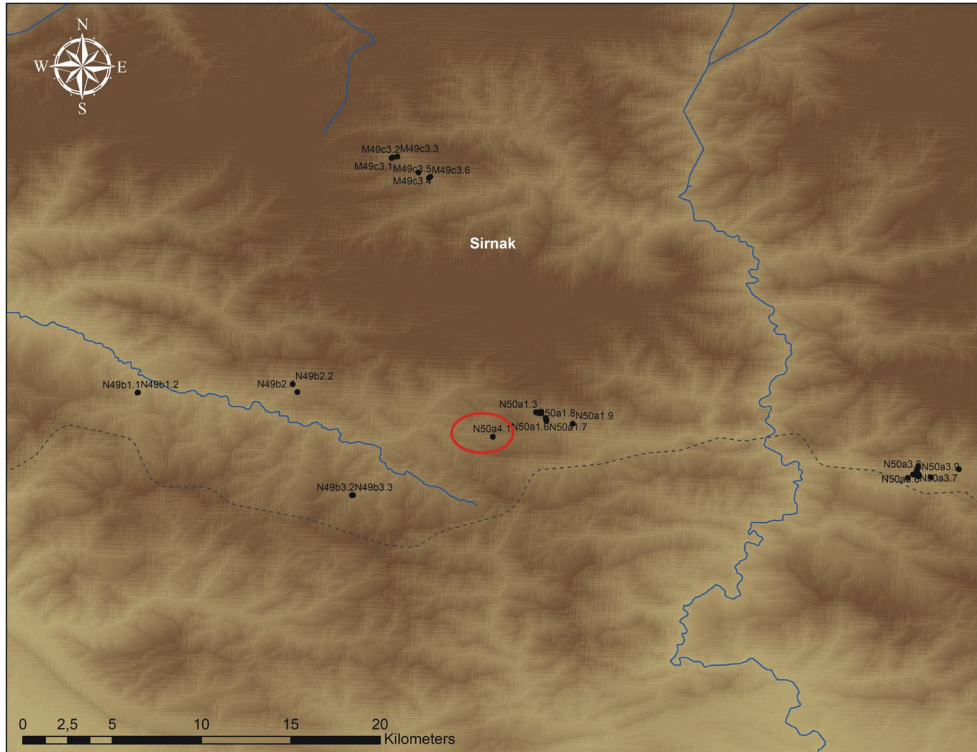
Kodu	Adı	Kodu	Adı	Kodu	Adı
N47b2.1	Ormaniçi Vadisi Dirhe 1	N50a2.1	Başaran Dirhe 1	M49c3.1	Şivan Dirhe 1
N47b2.2	Ormaniçi Vadisi Dirhe 2	N50a2.2	Başaran Dirhe 2	M49c3.2	Şivan Dirhe 2
N47b2.3	Ormaniçi Vadisi Dirhe 3	N50a2.3	Başaran Dirhe 3	M49c3.3	Şivan Dirhe 3
N47b2.4	Ormaniçi Vadisi Dirhe 4	N50a2.5	Hargurya Dirhe 1	M49c3.4	Şivan Dirhe 4
N47b2.6	Güçlükönak Dirhe 1	N50a2.6	Hargurya Dirhe 2	M49c3.5	Şivan Dirhe 5
N47b2.7	Güçlükönak Dirhe 2	N50a2.7	Hargurya Dirhe 3	M49c3.6	Şivan Dirhe 6
N47b2.8	Güçlükönak Dirhe 3	N50a2.8	Hargurya Dirhe 4	M50d2.1	Çığlıca Dirhe 2
N47b2.9	Güçlükönak Dirhe 4	N50a2.9	Hargurya Dirhe 5	M50d2.2	Taşkıran Dirhe
N48a1.4	Avına Deresi Dirhe 1	N50a2.10	Hargurya Dirhe 6	M50d2.3	Mezra Yolu Dirheler
N48.a1.5	Avına Deresi Dirhe 2	N50a2.11	Hargurya Dirhe 7	M50d2.4	Mezra Dirhe 1
N49a2.2	Beri Boze Dirhe	N50a2.12	Hargurya Dirhe 8	M50d2.5	Mezra Dirhe 2
N49a2.3	Girikhan Dirhe	N50a2.13	Hargurya Dirhe 9	M50d2.6	Mezra Dirhe 3
N49a2.4	Onbudak Dirhe	N50a2.14	Hargurya Dirhe 10	M50d3.1	Navdirhan Dirhe 1
N49b1.1	Işıkveren Dirhe 1	N50a2.15	Hargurya Dirhe 11	M50d3.2	Çığlıca Yolu Dirhe
N49b1.2	Işıkveren Dirhe 2	N50a3.1	Andaç Dirhe 1	M50d3.3	Çığlıca Dirhe 1
N49b2.1	Ortabağ Dirhe 1	N50a3.2	Andaç Dirhe 2	M50d3.4	Sergivande Dirhe
N49b2.2	Ortabağ Dirhe 2	N50a3.3	Andaç Dirhe 3	M50d3.5	Sinekli Meydan Yolu Dirhe 1-2
N49b3.2	Kilis Tepe Dirhe 1	N50a3.4	Şive Sivako Dirhe 1	M50d3.6	Sinekli Meydan Yolu Dirhe 3
N49b3.3	Kilis Tepe Dirhe 2	N50a3.5	Şive Sivako Dirhe 2	M50d3.8	Beytüşşebap Merkez Dirhe 1
N50a1.1	Zeviya Gevero Dirhe 1	N50a3.6	Şive Sivako Dirhe 3	M50d3.9	Beytüşşebap Merkez Dirhe 2
N50a1.2	Zeviya Gevero Dirhe 2	N50a3.7	Şive Sivako Dirhe 4	M50d3.11	Mağara Dirhe 1
N50a1.3	Zeviya Gevero Dirhe 3			M50d4.1	Navdirhan Dirhe 2
N50a1.4	Zeviya Gevero Dirhe 4	N50a3.8	Şive Sivako Dirhe 5	M50d4.2	Navdirhan Dirhe 3
N50a1.5	Zeviya Gevero Dirhe 5	N50a3.9	Şive Sivako Dirhe 6	M50d4.3	Navdirhan Dirhe 4
N50a1.6	Zeviya Gevero Dirhe 6	N50a3.10	Şive Sivako Dirhe 7	M50d4.5	Ceviz Ağacı Yolu Dirhe
N50a1.7	Zeviya Gevero Dirhe 7	N50a3.11	Şive Sivako Dirhe 8	M50d4.6	Ceviz Ağacı Dirhe 1
N50a1.8	Zeviya Gevero Dirhe 8	N50a3.12	Şive Sivako Dirhe 9	M50d4.7	Ceviz Ağacı Dirhe 2
N50a1.9	Keriya Sevik Dirhe	N50a3.13	Şive Sivako Dirhe 10	M50d4.8	Aşağı Dere Dirhe 1
		N50a4. 1	Pinişa Dirhe	M50d4.9	Aşağı Dere Dirhe 2
				M50d4.10	Aşağı Dere Dirhe 3
				M50d4.11	Aşağı Dere Dirhe 4

Levha 1

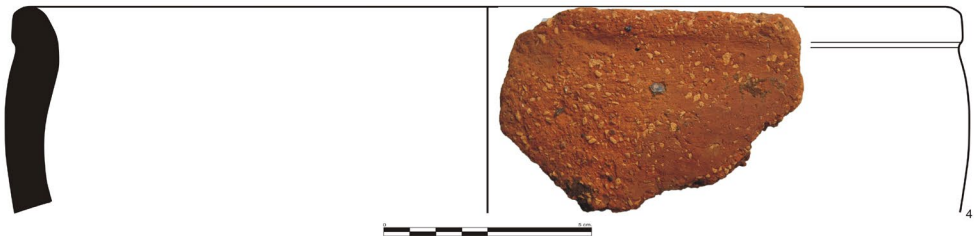
Levha 2

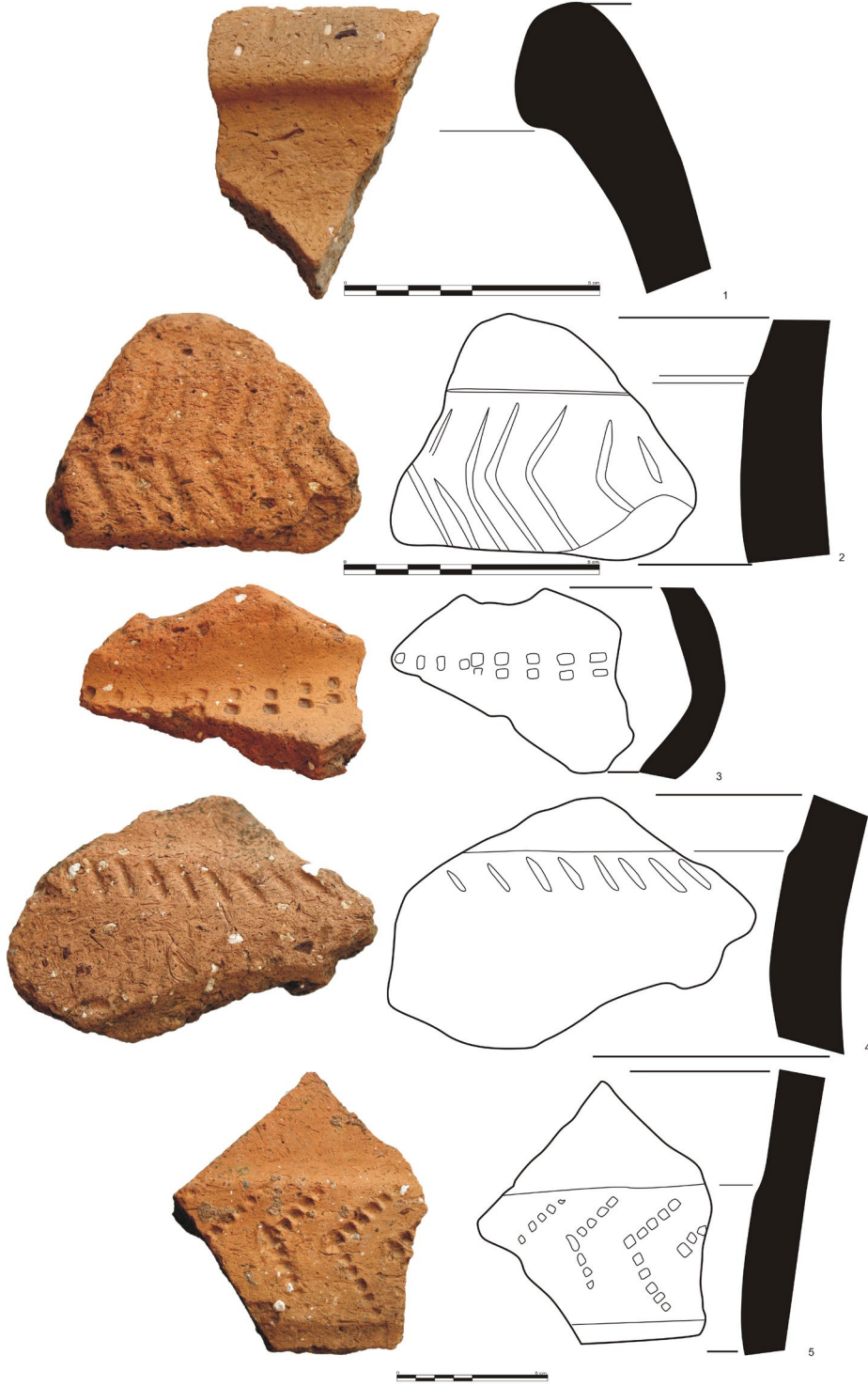
Levha 3

Levha 4

Levha 5

Levha 6